

Nekaj misli o sodobnem patriotizmu

A. Poljanec

V zgodovini nastajajo pojmi in gesla, ki se v toku razvoja spreminjajo hkrati z okoliščinami in ljudmi. Marsikateri pojmi izgube svojo prvotno vsebino, postanejo zgolj prazno geslo, drugi spet dobe novo vsebino in iznova ožive. Tudi iz sodobnega boja narodov, ogroženih v svojem obstoju in razvoju, vstajajo obnovljene vrednote, žive in polne vsebine, kakor so bile samo v tistih velikih dneh človeške zgodovine, v katerih so se rodile.

S francosko revolucijo so stopili v ospredje pojmi, ki so se sicer porajali že v okviru fevdalnega sistema, ki pa si v tem okviru niso mogli priboriti veljave, ker so izražali težnje, ki so bile fevdalizmu skoz in skoz sovražne in katerih popolna zmaga je bila mogoča le na razvalinah srednjevekovja.

Strnjenost tretjega stanu, vseh neprivilegiranih plasti, v boju proti peščici privilegiranega plemstva, je dobila svoj vnanji izraz v pojmu naroda. Zmago načela teritorialne enotnosti naroda nad načelom fevdalnega partikularizma pa je izražal pojem domovine, ki je v deželah klasičnih meščansko demokratičnih revolucij tako rekoč sovpadal s pojmom nacionalne države. Čeprav nista istovetna, sta vendar pojma naroda in domovine v tej dobi neločljivo povezana, kar je popolnoma v skladu z revolucijskim geslom o nacionalni svobodi in enakopravnosti, o tem, da naj bo vsak narod na svoji zemlji svoj gospodar, politično samostojen in suveren v lastni državni tvorbi.

Toda to sovpadanje dveh ali prav za prav treh pojmov je kakor vsako ravnesje v družbi, zgrajeni na notranjih protislovjih, trajalo samo trenutek. Zamajalo se je takoj, ko se je pokazalo, da družbeni red, ki se je v revolucijah 18. in 19. stoletja tudi politično uveljavil kot vladajoči red, nikakor ne predstavlja tistega stanja splošne harmonije, kakor so ga napovedali filozofi v dosledno uveljavljeni ideji o družbenem dogovoru.

Ta vnanja ločitev pojmov, ki so se kot neločljivi rodili ob zori današnjega družbenega reda, gre vzporedno z razdelitvijo sveta na gospodujoče in podrejene narode.

Proces kulturnega in političnega povezovanja, proces internacionalizacije življenja, ki se vrši kot posledica vse večje gospodarske enotnosti kontinentov, njihovega spajanja v omrežju prometnih zvez, je dobil spričo vladajočega družbenega sistema svojevrstno obliko: obliko nasilnega poenotenja človeštva, imperialistične unifikacije narodov.

V teku 19. stoletja so s kolonialnimi osvajanjem in podjarmljenjem manj razvitih narodov pojmi naroda, domovine in države izgubili neločljivo povezanost. Poleg starih fevdalnih mnogonacionalnih držav, ki so kljub

težkim pretresljajem preživele revolucijska leta, so nastale nove mnogo-nacionalne države, kapitalistični imperiji. Države so postale okviri mnogih narodov, nacionalno telo enega naroda so razkosavali in ga delili med seboj. Vsaka nova osvojevalna vojna je vklenila nove narode v meje novih „domovin“. Boj velesil za ponovno razdelitev sveta jemlje vse do danes narodom njihove domovine. Pojem domovine kot narodnega ozemlja, ki je bil v veljavi vso revolucijsko dobo, se je ločil od pojma domovine kot državnega ozemlja, ki je obveljal v dobi imperializma, v dobi nasilne unifikacije malih narodov v okviru imperialističnih velesil.

Toda samo fatalisti se lahko prepuščajo toku in vidijo bodočnost človeštva v štirih, petih svetovnih avtarkičnih trustih-velesilah, ki bodo siloma pogoltnili ostale narode. Proti imperialističnemu načinu uveljavljanja težnje po unifikaciji narodov deluje druga težnja, ki se izraža v boju neenakopravnih in v svojem obstoju ogroženih narodov za samostojnost in neodvisnost. Ta boj ni boj proti zgodovinsko progresivni težnji po poenotenju sveta, po občečloveški skupnosti, marveč boj proti duhu in obliki, kakor se ta težnja dandanes v znamenju imperializma uveljavlja, boj za bratstvo ljudi na podlagi sodelovanja in svobodnega razvoja narodov. Kot tak predstavlja mogočno moralno postavko bodoče občečloveške skupnosti.

Kolikor bolj strnjeno stopajo vse plasti naroda na branik neodvisnosti in svobode, ki jo ogrožajo sodobne agresivne imperialistične države, kolikor enotnejši je boj vseh plasti odvisnih in kolonialnih narodov proti tujim tlačiteljem, toliko bolj preveva ves narodni boj enotno čustvo sodobnega progresivnega patriotizma. Sodobni nacionalno osvobodilni in nacionalno obrambni boj ni le nujno demokratičen boj za resnično bratstvo narodov, tradicije francoske revolucije se v njem obnavljajo tudi v nekem prebujenju, preporodu starega revolucijskega patriotizma. Razvoj kapitalizma do njegove najvišje stopnje, imperializma, je izpremenil patriotizem množic pred Valmyjem v prazno frazo v službi osvojevalnih namenov. Tak patriotizem so in še odklanjajo vsi glasniki naprednega človeštva. Sodobni boj narodov, ki tvori sestavni del boja za nove družbene oblike, vnaša znova patriotizem v množice, mu daje njegovo prvotno, obče-demokratično vsebino.

Tu prehajamo iz vnanjega problema boja med gospodujočimi narodi in med odvisnimi ter ogroženimi narodi na notranji problem sodobnih narodov.

Leta 1789. je mogla samo tenka plast privilegirancev zavestno braniti fevdalni tlačanski sistem. Revolucija je to tenko plast izločila iz narodne skupnosti, jo pognala čez Ren, v koalicijo tujih fevdalnih interventov. Iz revolucije je izšlo kot vladajoči razred meščanstvo, se poistovetilo z njenimi gesli in z njimi utemeljevalo vse svoje vnanje in notranje-

politične akcije. Tisti enotni narod, ki je z združenimi napori rušil Bastiljo fevdalizma, se je na znotraj cepil; postajalo je očitno, da je bila harmonija zgolj trenutna in da je nosila nova družba v sebi nova nasprotja, hujša od katerih koli prej. Meščanstvo pa je z vsemi svojimi ideološkimi sredstvi skušalo ohraniti videz enotnosti, hoteč predstaviti svoje interese kot interese celote, svojo domovino kot domovino sploh, svoj patriotizem kot patriotizem sploh. Vsak napad na te njegove vrednote je bil napad na vrednote sploh, brezdomovinstvo, amoralnost. To prizadevanje, prikazati ozki, posebni interes kot splošni interes, kot občeveljavno, v naravni zakonitosti pogojeno dejstvo, je postajalo toliko močnejše, kolikor manj je vladajoča družbena plast predstavljala narod, kolikor bolj so se široke množice kmetov in malomeščanstva izmikale njenemu idejnemu vplivu, kolikor bolj sta rastle vpliv in moč tiste nove socialne sile, ki se je porajala v dani družbi, se uveljavljala kot njena negacija, kot tvorec novih moralnih in materialnih vrednot.

Vedno očitneje je postajalo, da sta v vsakem narodu prav za prav dva, drug drugemu nasproti stoječa naroda, z dvema, različnima pojmovanjima domovine in domoljublja. Naš Cankar je imel pred očmi to dvojnost, ko je govoril o narodu in „narodu“, o resničnem narodu, o množici ljudstva, in o „narodu“, ki sebi in drugim dopoveduje, da predstavlja narod in da govori v njegovem imenu. Kolikor manjši in po številu neznatnejši je postajal „narod“ v množici naroda, toliko bolj brezvsebinske in toliko licemernejše so postajale njegove fraze o narodu in domovini. Danes stoje široke plasti naroda proti sila zoženemu krogu „naroda“ — finančni oligarhiji; nasproti si stojita tudi dve pojmovanji patriotizma, kakor sta se izkristalizirali in konkretizirali v teku zadnjega stoletja: pravi, živi patriotizem množic in „patriotizem“ vladajoče družbene plasti.

Kaj je patriotizem in v čem se oba patriotizma ločita? Patriotizem pomeni: ljubezen do domovine, navezanost na domačo grudo, čustvo, staro, kakor je star kmet, ki obdeluje zemljo. Objekt tega čustva, domovina, se je širil v skladu z zgodovinskim procesom gospodarskega povezovanja manjših izoliranih področij. Kolikor večji je bil politični in idejni vpliv vladajočih na široke plasti malih proizvajalcev, toliko bolj so gradili svoje gospodstvo na tem čustvu. V imenu tega čustva so se vršile osvojevalne vojne, pohodi proti drugim narodom, zatiranje in izkoriščanje.

Kaj je domovina kot objekt patriotizma? Domovina ni abstrakcija, marveč predvsem dano politično, kulturno in socialno okolje, torišče vseh tistih živih protislovij, ki izhajajo iz splošne zakonitosti družbenega razvoja in se v specifični obliki očitujejo v okviru vsake domovine. V vsaki domovini se na svoj poseben način uveljavljajo vse tiste težnje, ki se bore med seboj tudi v mednarodnem merilu. Zato ima prav tisti mislec, ki je na predvečer svetovne vojne dejal, da se

ljudje ob vsakem resnem in globokem političnem vprašanju ne zbirajo v skupine po narodnostih, marveč po družbenih plasteh. Vsako resno in globoko politično vprašanje pa je vedno tudi vprašanje usode vsake konkretne domovine. Patriotizem je toliko močnejši in toliko bolj živ, kolikor enotnejši je pogled na usodo domovine, kolikor širše množice zajame enotno hotenje, boriti se za usodo domovine v določenem, skupnem pravcu. Demokratske revolucije 18. in 19. stoletja so v dosedanji pisani zgodovini pomenile dogodke, v katerih se je volja množic v boju za zedinjenje domovine manifestirala najbolj enotno. Prav zategadelj smo v uvodu poudarili, da je v teh revolucijah pojem patriotizma prvič odločno stopil v ospredje.

Kolikor očitnejša so postala notranja nasprotja v družbi 19. in 20. stoletja, zlasti temeljno nasprotje med delom in kapitalom, toliko neenotnejši je postal tudi pogled na usodo domovine. Za ene je domovina bila in je: obstoječe družbeno okolje, takšno, kakršno je; dani odnosi med ljudmi; politične in ideološke oblike, ki so najbolj sposobne, te odnose utrditi in ovekovečiti. Ljubezen do domovine je zanje ljubezen do vsega, kar je z obstoječim okoljem zvezano, do vseh njegovih predsodkov in nesmislov. To je nazadnjaški patriotizem, patriotizem „naroda“, ekskluziven in hkrati agresiven proti drugim narodom. To je ljubezen do tistih „gosposkih domovin, na suženjstvu zidanih, s krvjo in solzami gnojenih“, o katerih govori Cankar v eseju o lepi naši domovini. Kolikor bolj se čuti „narod“ s svojim patriotizmom v narodu osamljenega, toliko bolj je navezan na sebi podobne „narode“ v tujini, ki jih zvesto posnema, s katerimi solidarno rešuje vsa resna in globoka politična vprašanja in katerih usoda je v odločilnih trenutkih bolj zvezana z njegovo kakor pa usoda širokih množic lastnega naroda. Kolikor bolj je tujec v svojem narodu, toliko bolj skuša z vsemi sredstvi moči in oblasti prepričati, da bi postala ta njegova dejanska odtujenost očitna.

Za druge je domovina boj za svoboden razvoj vseh tistih postavk, ki omogočajo danemu političnemu, kulturnemu in socialnemu okolju prehod v višje oblike družbenega sožitja. O tej domovini je dejal Cankar: „Naša domovina je boj in prihodnost; ta domovina je vredna najžlahtnejše krvi in najboljšega življenja. Iz muke trpljenja in suženjstva nešteti milijonov bo vzrasla naša domovina: vsa ta lepa zemlja z vsem svojim neizmernim bogastvom.“ Smisel teh besed je globok in morda ga šele danes lahko prav doumemo. Ljubezen do domovine, to je ljubezen do tradicij, ki so vzrasle iz bojov tistih „obupanih, v svojem obupu do blaznosti pogumnih kmetov, ki so požigali graščine in ki so se upirali cesarski vojski s kosami, cepci in vilami“, ljubezen do tradicij, ki so se porodile iz trpljenja narodnih velikanov, vseh tistih „velikih in pravičnih pesnikov, umetnikov in znanstvenikov, ki so s pošteno mislijo in močno voljo zidali dalje in višje“ (Cankar). Ljubezen do domovine, to je ljubezen do njene bodočnosti v smislu naj-

progresivnejših teženj v današnji družbi; to je hkrati tudi sovraštvo do njene hlapčevske preteklosti in sedanjosti. Kakor naš Cankar v „Hlapcih“, tako je tudi veliki ruski demokrat Černiševskij sredi preteklega stoletja, ko je njegov narod še trdno spal, vzkliknil: „Pomilovanja vreden narod, narod sužnjev, od vrha do tal — sami sužnji!“ In ko je nekaj desetletij kasneje, v času, ko se je ruski narod že prebujal, eden izmed njegovih velikih sinov pisal svoj znameniti esej o ruskem narodnem ponosu, je v njem navedel te besede Černiševskega kot izraz resnične ljubezni do domovine, ljubezni človeka, ki se žalosti nad usodo domače zemlje. Taka ljubezen do domovine zmeraj sovпада z ljubeznijo do družbenega napredka, do človeštva. To je patriotizem, ki se zoperstavlja vsem činiteljem narodovega zastoja in nazadovanja, pa naj se ti činitelji uveljavljajo kot jarem tujega tlačitelja ali kot napredku sovražne sile v narodu samem ali pa kot oboje skupaj. Kakor so prvo pojmovanje patriotizma vsi veliki misleci odklanjali kot protiljudsko, ga smešili kot prazno, brezvsebinsko frazarjenje, so bili hkrati goreči poborniki drugega pojmovanja, ki v končnem smotru vodi k občečloveški skupnosti svobodnih narodov.

Že uvodoma smo poudarili, da gospodarska in kulturna povezanost sveta pogajata enotno socialno vsebino vsega dogajanja. Dejali smo tudi, da se v danem družbenem sistemu ta težnja uveljavlja v obliki nasilne unifikacije, ki jo vrše „narodi“ tako imenovanih vladajočih narodov nasproti odvisnim in zatiranim narodom. V odporu proti temu nasilnemu poenotenju predstavljajo ogroženi narodi vedno bolj strnjeno protiimperialistično fronto. Težnje te fronte se vse bolj spajajo v enoten tok s stremljenji tistih množic gospodujočih narodov, ki občutijo imperialistično politiko svojega „naroda“ kot svojo nacionalno sramoto in se proti njej bore. Ta enotni tok predstavlja pot k zedinjenju narodov, ki je diametralno nasprotna imperialistični poti in se razvija v boju z njo. Če nasilna unifikacija ruši nacionalne domovine, jih boj proti temu načinu unifikacije dviga v višji pojem domovine svobodnih ljudi, zakaj ta boj je hkrati boj za občečloveško domovino, za „vso to lepo zemljo z vsem njenim neizmer- nim bogastvom“.

Na vsem svetu si danes stojita nasproti dva patriotizma, pa naj se kažeta v še tako specifičnih nacionalnih oblikah, patriotizem širokih ljudskih množic in patriotizem vladajočih plasti. Sodobni narodno obrambni in narodno osvobodilni boj je praktično boj proti tujemu „narodu“ in njegovi politiki. Ta boj ne slabi le zunanjepolitičnih postojank tujega „naroda“, marveč tudi njegove notranjepolitične, saj krepi tiste sile, ki v ostri opoziciji nasproti svojemu „narodu“ teže k zblizanju narodov na temelju bratskega sodelovanja. To je notranja logika današnjega svetovnega dogajanja in prav zato lahko d o s l e d n o in neomahljivo stoje v vrstah nacionalno osvobodilnega boja samo tisti, ki smatrajo neuspeh sile v med-

narodni in domači politiki za nujno potrebo človeškega napredka, kulture in civilizacije. Vsaka druga pot vsebuje skrite elemente kompromisa, solidariziranja s političnim sistemom, ki je zatiranje in pogin „manjvrednih“ narodov proglasil za naravno zakonitost; vsaka druga pot vodi k prazni narodno navdušeni frazi, ki se v odločilnem trenutku izpremeni v brezpozojno kapitulacijo.

Kadar dandanes iščemo poti in sredstev, ki bi nas v naši narodni nuji strnila v enotno vrsto, moramo z vsemi temi dejstvi računati. Če bomo znali v dnevnih manifestacijah patriotizma pravilno razlikovati prazno frazo od domoljubja, ki izhaja iz najglobljega narodovega hotenja, potem bomo tudi trenutne neuspehe in poraze preboleli brez razočaranja in malodušnosti, v globokem prepričanju, da je stvar našega malega naroda hkrati tudi stvar vsega naprednega človeštva, ki je v svojem boju nepremagljivo.

Črepinje

Lili Novy

Kakor stekleni predmeti so vse moje sreče šle k vragu,
roka hudobna je segla po rahlem, bleščečem se blagu,
ga pograbila in vrgla z žvenketom ob tla in ob steno,
in med ječanje črepinj se nekdo zasmejal je strupeno.

Pa sem črepinje pometla in stresla vse vkup na smetišče.
Naj si, kdor hoče, iz njih še svoj košček prevare poišče!
Jaz pa grem ven in na cesto iz mračne dvorane spomina
in se veselo zavedam svobode in ran in pogina.

Ljubezen

Zima Vrščaj

Krka zelena bo videla najino ukradeno srečo.
Krka zelena in sivi ponirki v obrežnem grmovju,
sivi ponirki
z žametnim, tihim zaletom od brega v gladino,
z gladine v globino
na dno.
V moje lase se bo sonce ujelo:
moji zlati lasje,
tvoji črni lasje,
moja žeja,
tvoj glad —